

**НАУКОВІ ПРАЦІ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Т.7 (9)

Кам'янець-Подільський. 2001

Hague; Monton and Co, 1962; 13. *Commager H.S.* The Nature and Study History. — Columbus; Ohio, 1966; 14. *Зашкільняк Л.О.* Исторична концепція М.Грушевського в контексті східноєвропейської історіографії // Вісник ЛДУ. Серія історична. — Львів, 1997. — Вип.32. — С.110-119; 15. *Грушевський М.* [Рецензія] Иловайский Д. Смутное время Московского государства... // ЗНТШ. — 1895. — Т.VI. — С.25-28; 16. *Грушевський М.* [Рецензія] Иванов П.А. Исторические судьбы Волынской земли с древнейших времен до к. XVI в. — Одесса, 1895 // ЗНТШ. — 1896. — Т.IX. — С.4-9; 17. *Грушевський М.* [Рецензія] Лингвистическо-исторические исследования о начатках города Львова..., написал А.С.Петрушевич // ЗНТШ. — 1900. — Т.XXXVII. — С.10-12; 18. *Грушевський М.* [Рецензія] Prochaska Antoni Dr. Dazenia do unii cerkiewnej za Jagelly [Przeglad powsz, 1896. VI i VII]... // ЗНТШ. — 1897. — Т.XX. — С.12-15; 19. *Грушевський М.* До рецензії Д.Липинського [на книжку Аркаса "Історія України"] // ЛНВ. — 1908. — Т.XLIII. — Кн.VIII. — С.318-324; 20. *Грушевський М.* На українські теми // ЛНВ. — 1911. — Т. LIII. — Кн.I. — С.62-68; 21. *Ульяновський В.* Микола Аркас, "Історія України-Руси" і Михайло Грушевський // Історія, історіософія, джерелознавство. Історичний збірник. — К., 1996. — С.161-221; 22. *Гирич І.* Ще до проблеми "Аркас і Грушевський" // Історія, історіософія, джерелознавство. Історичний збірник. — К., 1996. — С.221-231; 23. *Гуревич А.Я.* Историк конца XX века в поисках метода. Вступительные замечания // Одиссей. — 1996. — М., 1996. — С.5-10; 24. *Грушевський М.* Українство і питання дня в Росії // ЛНВ. — 1905. — Т.XX. — С.1-14; 25. *Грушевський М.* Киевская Русь; 26. *ЦДАА.* — Ф.401. — Оп.1. — Спр.121; 27. *Iggers G.G.* Historiography and Politics in the Twentieth Century // Societies made up of history. Essays in historiography, intellectual history, professionalisation, historical social theory and protoindustrialisation / Ed. by R.Bjork, K.Molin. — Edsbruk, 1996. — P.2-18.

А.Є.Атаманенко, доцент (м.Острів)

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО ТОВАРИСТВА В УКРАЇНІ: ДІЯЛЬНІСТЬ І ВИДАННЯ

У 2000 р. можна було б відзначити своєрідний ювілей — 10-ліття діяльності Українського Історичного Товариства в Україні. 10 років — відносно невеликий термін, але й він є певною віхою, коли можна говорити про здобутки і проблеми.

Отже, засноване у 1965 році, Українське Історичне Товариство в Україну прийшло 1990 року, коли впала "залізна завіса" і стали можливими безпосередні контакти між українськими вченими діаспори і материкової України. На той час УІТ мало усталені принципи своєї діяльності, 25 років виходив у світ "Український

Історик", публікації якого відрізнялися за змістом і методологією від переважної більшості наукової продукції дослідників в Україні. Тому діяльність УІТ базувалась на тих ідейних засадах, що були проголошені в офіційному комунікаті УІТ (березень 1965 р.) [15].

Зрозуміло також, що на початку 90-х років в Україні були вчені, які вболівали за долю української історичної науки і розуміли важливість майбутньої співпраці, але розуміли і складнощі, які могли постати на її шляху. До таких істориків, в першу чергу, слід віднести проф. М.Брайчевського, який одним із перших підтримав діяльність УІТ, очолив один із перших осередків, але навіть після кількох років діяльності Українського Історичного Товариства в Україні в листі до проф. А.Винара застерігав від можливих негараздів, пов'язаних із специфікою українського наукового життя [11].

Діяльність Українського Історичного Товариства в Україні сьогодні багатопланова [13, 7-27; 17, 154; 28, 58-68; 30, 38-49; 31, 13; 27, 285-287; 29, 321-335; 32, 30-35 та ін.]. Велику роль у процесі встановлення контактів із науковими установами, постанні осередків УІТ, поверненні творчої спадщини М.Грушевського й інших істориків українському народу відіграли безпосередні контакти Президента Українського Історичного Товариства і головного редактора "Українського Історика" проф. Любомира Винара, перший візит якого в Україну відбувся у вересні 1990 року. Саме тоді, на I Конгресі Міжнародної Асоціації Україністів у Києві, за його пропозицією 1991 рік було проголошено Ювілейним роком Михайла Грушевського [25, 444-445] і делегати Конгресу стоячи підтримали пропозицію відмовитися від горезвісних "Тез до 300-річчя возз'єднання України з Росією" [33, 7].

Тоді ж Президент УІТ особисто познайомився з багатьма відомими українськими дослідниками — М.Брайчевським, Я.Дзирою і іншими, а також із молодшою генерацією істориків, що уможливило подальшу співпрацю і постання осередків УІТ в Україні. На Конгресі були також нав'язані контакти з керівництвом відновленого у Львові Наукового Товариства ім.Т.Шевченка (д-р О.Романів) і обговорені можливі ділянки співпраці, які тепер перетворюються в життя. Відтоді кожен приїзд проф. А.Винара в Україну пов'язаний із встановленням нових зв'язків з українськими науковими установами і підтримкою та скеруванням вже існуючих чинників діяльності.

Отже, якими були і є основні напрями діяльності Українського Історичного Товариства в Україні? Одним із найважливіших можна вважати створення в різних регіонах України осередків УІТ, які діють переважно при університетах і об'єднують істориків

різних генерацій. Перший осередок — регіональний — т.зв. "Галицький", постав 1991 року у Львові, пізніше відновив свою діяльність при Львівському університеті 11 серпня 1992 року.

20 серпня 1992 року при Музеї М.Грушевського (діє як складова частина музею м. Києва) було створено Київський осередок, членами якого стали не тільки наукові співробітники музею, а й представники вищої школи, зокрема Київського Національного університету, академічних наукових установ (Інституту літератури ім.Т.Шевченка, Інституту археології (саме в його приміщенні відбулися перші збори Київського осередку УІТ), Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.Грушевського тощо).

Сьогодні в Україні нараховується 15 осередків: у Львові (при Львівському Національному університеті, гол. проф. Леонід Зашкільняк), Києві — при Музеї М.Грушевського (гол. проф. М.Брайчевський) та Національному університеті "Києво-Могилянська Академія" (гол. проф. Ю.Мицик), в Острозі (при Національному університеті "Острозька Академія", гол. проф. М.Ковальський), Дрогобичі (при Дрогобицькому державному університеті ім. І.Франка, співголови доц. Є.Пшеничний та доц. А.Тимошенко), Дніпропетровську (гол. проф. Г.Швидько), у Чернівцях (при Чернівецькому Національному університеті, гол. проф. Ю.Макар), Харкові (при Харківському Національному університеті, гол. проф. В.Кравченко), Одесі (при Одеському Національному університеті, гол. доц. В.Хмарський), Луцьку (при Волинському державному університеті, гол. доц. С.Гаврилюк), Чернігові (при Чернігівському педагогічному університеті, гол. доц. О.Коваленко), Кам'янці-Подільському (при Кам'янець-Подільському державному педагогічному університеті, гол. доц. О.Завальнюк), Ужгороді (при Ужгородському державному університеті, гол. доц. О.Мазурок), Запоріжжі (при Запорізькому державному університеті, гол. доц. А.Бойко) та ін. Діяльність осередків, що координується з центральною управою, пов'язана з організацією і проведенням наукових конференцій та семінарів різних рівнів, співпрацею в "Українському Історіку", спільною видавничою діяльністю тощо [20, 355-356; 23, 356-357; 19, 350; 24, 350-351; 22, 355-358; 10, 358-359; 18, 354-355; 15, 356-358; 6, 359-360; 35, 360-361; 8, 361-362; 12, 554-577].

Важливо, що існування осередків при наукових центрах в Україні, якими є університети, дає можливість знайомства і ближчого спілкування істориків і українознавців, людей, причетних до процесу формування і розвитку української історичної науки і виховання молодого покоління науковців на принципах історичної правди. Крім того, це дає реальну можливість розвитку нових центрів українського наукового життя, які активно впливають на історіографічний процес.

Разом із позитивними моментами, які пов'язані з діяльністю осередків, сьогодні виникає низка питань, які вимагають свого розв'язання. Зокрема йдеться про розуміння їх керівництвом та членами мети і змісту їх діяльності, сутності зв'язків із центральною управою, прийняття засад праці УІТ в цілому, зокрема, прийняття позиції невтручання у політичні та релігійні конфлікти як в діаспорі, так і в Україні. Крім того, на певному етапі діяльності УІТ існувала проблема легітимізації окремих осередків, яку, серед інших, було обговорено на Першому Конгресі Українських Істориків, який відбувся у Чернівцях у червні 2000 року.

Крім того, на жаль, сьогодні також існує проблема суто формальної належності частини членів УІТ в Україні до Товариства. Вірогідно, це відбувається тому, що діяльність всіх осередків вимагає кращої координації, про що також наголошувалось на Першому Конгресі Українських Істориків. З метою здійснення такої співпраці було створено Координаційну Раду осередків УІТ в Україні на чолі з доктором історичних наук проф. Юрієм Макаром, яка має періодично готувати і видавати "Бюлетень осередків УІТ в Україні", де було б вміщено контактні адреси їх керівників, подавалася б інформація про основні видання та наукові конференції тощо. Координаційна Рада має узгоджувати і активізувати діяльність осередків. Можливо, згодом проблеми УІТ в Україні допоможе розв'язати Другий Конгрес Українських Істориків, який заплановано відбутися у Луцьку в 2003 році (координатор — голова Луцького осередку УІТ доц. Світлана Гаврилюк).

Інший важливий напрям діяльності УІТ в Україні — співпраця з науковими академічними установами, першою з яких була археографічна комісія Академії Наук УРСР (тепер Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України). Сьогодні серед академічних установ, з якими співпрацює УІТ — Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, Інститут східноєвропейських досліджень, Інститут археології, Інститут історії, Інститут літератури ім. Т. Шевченка, Наукове Товариство ім. Т. Шевченка у Львові тощо.

Перші кроки у співпраці з науковими установами були пов'язані з прагненням керівництва Українського Історичного Товариства відновити історичну правду про видатного сина України М. Грушевського, про що йшлося у переговорах із головою тодішньої Археографічної комісії проф. П. Соханем [31, 212-213]. Сьогодні Українське Історичне Товариство має угоди про співпрацю з різними науковими інституціями. За змістом більшість з них передбачає домовленості про взаємодопомогу у виконанні наукових програм, здійснення спільних видань та обмін науковою літературою [34].

Важливо, що в угодах про співпрацю обов'язково зазначалося, куди скеровуються прибутки від розпродажу примірників здійснених видань — на реставрацію та забезпечення збереження архівних фондів, підготовку нових видань, поширення бібліотечних зібрань. Цей аспект має дуже велике значення для України, сприяє розвитку її культури, збереженню і поширенню її наукової та літературної спадщини. Співпраця з науковими установами передбачає також проведення спільних наукових конференцій та презентацій виданих книг.

Власне, організація і проведення наукових форумів різних рівнів під егідою Українського Історичного Товариства спільно з іншими науковими установами є ще одним із важливих напрямів його діяльності. Серед таких форумів — ювілейні наукові конференції, присвячені річницям від дня народження видатних українських істориків М. Грушевського, О. Оглоблина, 30-ти та 35-літтю Українського Історичного Товариства [14; 9; 7], спеціалізовані фахові конференції, зокрема історіографічні, I Конгрес українських істориків, що, як зазначалося вище, відбувся в червні 2000 року в м. Чернівцях, а також — конгреси Міжнародної Асоціації Україністів. Ці зустрічі українських вчених і істориків України з діаспори, на яких розглядалися актуальні проблеми української історії та історіографії, принесли безперечну користь українській історичній науці.

Українське Історичне Товариство одним із важливих напрямів своєї діяльності вважає встановлення співпраці з українськими періодичними виданнями, серед яких помітне місце посідає "Український історичний журнал". Редактор "Українського Історика" і Президент УІТ проф. А. Винар неодноразово зустрічався з колегами — головним редактором "УІЖ" академіком В. Смолієм, заступником головного редактора проф. В. Ричкою з метою встановлення тіснішої співпраці [17, 154].

Активно допомагає Українське Історичне Товариство у справі розбудови бібліотек, надсилаючи книги, що виходили в діаспорі, видання Товариства, "Український Історик" [4, 370-371; 3, 353; 1, 12; 2, 12]. Іноді при окремих осередках створюються бібліотеки УІТ. В умовах України це є дуже важлива справа. Важливою і потрібною є допомога УІТ і його Президента в процесі розбудови історико-меморіального Музею М. Грушевського, який взятий під патронат Товариства [31, 215].

Одним із найважливіших напрямів діяльності УІТ в Україні є видавнича діяльність у співпраці з іншими науковими установами — університетами, інститутами Академії Наук України [5, 359-361; 21, 352-354]. Сьогодні в Україні виходять в світ кілька серій-

них видань — "Історичні монографії", "Грушевськяіана", "Епістолярна спадщина М.Грушевського", "Українські вчені", "Мемуаристика", започатковане нове видання "Оглоблініяна". Видаються і окремі книги, які дають можливість читачам в Україні ознайомитися з творами О. Оглобина ("Студії з історії України" (1995), "Люди Старої України та інші праці" (2000, спільно з Національним університетом "Острозька Академія"), "Гетьман Іван Мазепа та його доба" (2001, спільно з Світовою Науковою Радою при СКУ, УВАН у США, Українською Американською Асоціацією Університетських професорів та іншими установами), готуються до друку праці О.Оглобина про Б.Хмельницького та його добу (спільно з Чернівецьким Національним університетом), видано твори відомого українського історика та археолога М.Брайчевського ("Вибрані твори", 1999), відомого дослідника ранньої історії України О.Домбровського (1998, спільно з НТШ у Львові), українського бібліографа Л.Биковського (1997, спільно з Інститутом українознавства ім.І.Крип'якевича та МАУ) та інші.

Відбувається і співпраця з українськими дослідниками в офіційній УІТ — журналі "Український Історик". До складу редакційної колегії журналу було залучено українських вчених М.Брайчевського, І.Гирича, Л.Зашкільняка, Я.Ісаєвича, М.Ковальського, О.Купчинського, Ю.Макара, Ю.Мицика, В.Сергійчука, В.Степанкова та ін. Авторами значної частини публікацій журналу є дослідники з України. Але такий безперечно позитивний факт викликає певні ускладнення "технічного" характеру, які пов'язані із співіснуванням двох українських правописів (т. зв. званого "харківського", що використовується в діаспорі, і сучасного українського, який вживаний в Україні). До останнього часу редакція "Українського Історика" мовно корегувала статті, що надходили з України. Можливо, до усталення "материкового" правопису це потрібно продовжувати або проводити лише літературне редагування текстів. Такого ж узгодження вимагає і бібліографічний аспект публікацій. Використання двох систем складання бібліографічних посилань — за колишнім стандартом СРСР та міжнародним стандартом — призводить до розбіжностей.

Іншою проблемою є розповсюдження "Українського Історика" в Україні. До недавнього часу журнал друкували в США і в Україні надсилалось значну кількість примірників. У попередні роки було зроблено декілька спроб друку журналу в Україні. Управа Українського Історичного Товариства на чолі з проф. Л.Винарем майбутню "Українського Історика" пов'язує, в першу чергу, з батьківщиною. Тому розуміння необхідності такої потрібної справи — перенесення видання в Україну — призвело до створення

малого редакційного бюро при Острозькому осередку УІТ на чолі з проф. М.Ковальським.

Отже, діяльність Українського Історичного Товариства є дуже важливою для України і розкриває нові можливості творчої співпраці українських істориків світу. У перспективі — подальша розбудова журналу "Український Історик", видання праць, присвячених центральним темам української історії, видання джерел до різних періодів історії України, як 20 століття, так і середньовічної і нової історії. Потребують продовження започатковані серії видань. УІТ в Україні вже зробило впевнені кроки і продовжує свій рух вперед, підтримуючи справу розвитку української національної історіографії.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бібліотека УІТ при Історико-меморіальному музеї ім. М. Грушевського в Києві* // Українське слово. — №26. — 2 липня 1998; 2. *Бібліотека УІТ при Острозькій академії* // Там же; 3. *Бібліотеки і архівні фонди УІТ* // Український історик. — 1998. — №1-4 (136-139); 4. *Бібліотеки Українського Історичного Товариства в Києві та Острозі* // Український історик. — 1997. — №1-4 (132-135); 5. *Видавнича діяльність* // Український історик. — 1998. — №1-4 (136-139); 6. *Вихованець Т. Збори Острозького осередку Українського Історичного Товариства* // Український історик. — 1999. — №2-4 (141-143); 7. *Відзначення 30-ліття УІТ у Варшавському університеті* // Новий шлях — Рік LXVI. — №22. — 3 червня 1995 р.; 8. *Гаврилюк С. Новий осередок УІТ ім. М. Грушевського при Волинському державному університеті ім. Лесі Українки в Луцьку* // Український історик. — 1999. — №2-4 (141-143); 9. *Дашкевич Я. У Львові відбулася наукова конференція, присвячена 30-літтю УІТ* // Новий шлях — Рік LXVI. — №22. — 3 червня 1995 р.; 10. *Діяльність київських істориків* // Український історик. — 1998. — №1-4 (136-139); 11. *Думки проф. Михайла Брайчевського, голови Київського осередку, про "Українського Історика"* // Український історик. — 1999. — №2-4 (141-143); 12. *Епістолярні джерела до утворення осередку УІТ в Острозі (упор. Алла та Віктор Атаманенки)* // Осягнення історії. Збірник праць на пошану проф. М.П. Ковальського. — Острозьк, Нью-Йорк, 1999; 13. *Жуковський А. Любомир Винар: життя і діяльність* // Любомир Винар: Бібліографічний покажчик (1950-1997). — Львів, Київ, Париж, Нью-Йорк, Торонто, 1998; 14. *Заключення з міжнародної конференції "Українознавство в розбудові держави" в Києві* // Свобода. — 06.01.1994 р.; 15. *Збори Київського осередку УІТ ім.М.Грушевського* // Український історик. — 1999. — №2-4 (141-143); 16. *Комунікат Українського Історичного Товариства. Березень 1965 р.* (Архів УІТ в Кенті); 17. *Михайлик В.Р. "Український історичний журнал" та "Український історик": обрії співробітництва* // Укр. іст. журнал. — 1994. — №1; 18. *Мицик Ю. Створення нового осередку УІТ при Києво-Могилянській академії* // Український історик. — 1999. — №2-4 (141-143); 19. *Міжнародна історична конференція в Чернівецькому університеті* // Український історик. — 1998. — №1-4 (136-139); 20. *Наукова сесія УІТ в Ужгородському університеті* // Український історик. — 1995.

— №1-4 (124-127); 21. *Науково-видавнича діяльність УІТ // Український історик*. — 1999. — №2-4 (141-143); 22. *Нові осередки Українського Історичного Товариства в Україні // Український історик*. — 1998. — №1-4 (136-139); 23. *Осередок УІТ ім. Грушевського в Острозі // Український історик*. — 1995. — №1-4 (124-127); 24. *Перші грушевськознавчі читання в Дрогобичі // Український історик*. — 1998. — №1-4 (136-139); 25. *Повідомлення голови Українського історичного товариства Л.Винара про проголошення 1991 року Міжнародним ювілейним роком Михайла Грушевського // Михайло Грушевський. Збірник наукових праць і матеріалів Міжнародної ювілейної конференції, присвяченої 125-й річниці від дня народження Михайла Грушевського*. — Львів, 1994; 26. *Сакада Л. "Український історик" в Україні // Українське слово*. — №11. — 13.03.1997; 27. *Сакада Л. "Український історик" повертається в Україну // Український історик*. — 1997. — №1-4 (132-135); 28. *Сакада Л. Два журнали українських істориків: "Український історичний журнал" та "Український історик" // Укр. іст. журнал*. — 1997. — №4; 29. *Сакада Л. Джерела до історії Українського історичного товариства на сторінках журналу "Український історик" // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів*. — Т.4. — К., 1999; 30. *Сакада Л. Діяльність істориків українського зарубіжжя в обороні імені М.С.Грушевського // Укр. іст. журнал*. — 1996. — №6; 31. *Сакада Л. УІТ в Україні (1990 — 1997) // Український історик*. — 1997. — №1-4 (132-135); 32. *Ситник О. "Український історик" і сучасна українська історична наука: взаємозв'язки, співпраця і взаємовплив // Проблеми української історіографії: Матер. Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 30-річчю УІТ і журналу "Український історик"*. — Мукачево, 1996; 33. *Старожитності*. — 1992. — №15; 34. *Угода про наукове співробітництво між Інститутом літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України та Українського історичного товариства від 25 липня 1993 р.* (Архів УІТ в м.Кенті); 35. *Хмарський В. Новий осередок УІТ ім. М.Грушевського в Одесі // Український історик*. — 1999. — №2-4 (141-143).

Ю.С.Земський, доцент (м.Хмельницький)

ІСТОРІЯ ЯК МІФ ТА МІФИ В ІСТОРІОГРАФІЇ

Проблема об'єктивності завжди була і залишається однією із найактуальніших для чесного історика, який сам себе вважає науковцем і сподівається на таку ж оцінку з боку колег. Однак, чи завжди можливо втриматися у рамках абсолютної об'єктивності історик-науковцю? Чи можна визначити області, в межах яких треба остерігатися закономірних помилок і як їх уникнути, не обходячи повз і не створюючи лакун в процесі розкриття або аналізу певних історичних процесів, явищ чи подій?